

Asia Tekijänoikeus kirkkotekstiileihin

Hakijat Suomen Käsityön Ystävät Oy

Annettu 16.1.2008

Tiivistelmä *Kysymyksiä kirkkotekstiilien teoskynnyksestä ja kokoomateosluonteesta*

LAUSUNTOPYYNTÖ

Suomen Käsityön Ystävät Oy on pyytänyt 4.5.2007 saapuneella kirjeellä tekijänoikeusneuvoston lausuntoa kirkkotekstiilien tekijänoikeuksista.

Tekijänoikeusneuvostolle esitetyt kysymykset

Hakija on esittänyt tekijänoikeusneuvostolle seuraavat kysymykset:

- 1. Onko tiettyyn kirkkoon suunniteltu, kirkkotekstiilien uniikki sarjakokonaisuus tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos?*
- 2. Jos vastoin hakijan käsitystä sarjakokonaisuus ei olisi tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos, ovatko sarjan yksittäiset osat tekijänoikeuslaissa tarkoitettuja teoksia?*

Selostus asiasta

Hakijan mukaan Suomen evankelisluterilainen kirkko on perinteisesti käyttänyt jumalanpalveluksen yhteydessä paramenteja eli kirkkotekstiilejä. Perinne juontaa uskonpuhdistuksen ajalta. Tekstiiliteokset ovat osa seurakunnissa säilytettävää historiallista aineistoa. Kirkkotekstiilit ovat aikansa kulttuuriesineistöä. Paramenttien ulkoinen ilmenemismuoto vaihtelee kirkkojen ja seurakuntien välillä. Paramenttisarja muodostaa taiteellisen teoskokonaisuuden. Kirkkotilaan sijoitetuilla paramenteilla on oma liturginen tehtävänsä. Paramentit eivät ole vaatteita, eikä niillä ole muutenkaan hyötykäyttöarvoa.

Paramentteja ovat: antependium eli alttarivaate, kirjaliina, kalkkiliina, messukasukka ja stola. Alttarivaate ripustetaan alttarin edustaan. Kirjaliina ripustetaan saarnastuoliin ja/tai lukupulpettiin. Kalkkiliina asetetaan ehtoollismaljan päälle ennen ehtoollisen jakamista.

Messukasukka ja stola liittyvät papin jumalanpalveluksessa käyttämään asuun. Messukasukkaa käytetään ehtoollisjumalanpalveluksessa, papiksi tai piispaksi vihkimisessä sekä kirkkoherran virkaanasettajaisissa. Kasukka kuuluu ehtoollisjumalanpalveluksen johtavalle liturgille, avustavat papit käyttävät albaa ja sen päälle puettavaa stola. Messukasukka ei ole vaate.

Kirkkotekstiilit valmistetaan viitenä eri liturgisena värinä: vihreänä, valkoisena, violettina, punaisena ja mustana. Värien käytöllä on oma liturginen merkityksensä, joka on ohjeistettu. Kirkkotekstiilit voidaan varustaa erilaisilla symbolikuvioilla.

Paramenttien suunnittelussa otetaan huomioon kirkon arkkitehtuuri, siellä olevat esineet ja sinne sijoitetut taideteokset. Kirkkotekstiilien valmistustapa vaihtelee ja vaatii eri tekstiilialan tekniikoiden hallintaa ja kykyä sovittaa niitä yhteen. Erikseen on esimerkiksi ratkaistava, tuleeko paramentin olla kudottu vai ommeltu.

Tekstiilien juhlavuus syntyy hakijan mukaan visuaalisen suunnittelun voimasta ja taidokkaasta toteutuksesta. Kirkkotekstiilien taiteellinen arvo tulee esiin käytettyjen materiaalien, tekniikkojen, värien, symbolien ja kuvioden yhdistelmänä. Lopputuloksena on hakijan mukaan kankainen taide-esine, jollaiseen tuskin kukaan muu taiteilija olisi päätenyt.

Hakijan mukaan esitetyillä kysymyksillä on merkitystä paitsi kulttuurisesti, myös verotuksellisesti.

Hakija on oheistanut valokuvallitteita useista viiden eri tekstiilitaiteilijan kanssa laadituista paramenttisarjoista, jotka ovat sijoitettuina kahdeksaan eri kirkkoon.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. Säännös sisältää esimerkkiluettelon suojattavista teostyypeistä. Tekijänoikeussuojaa saavat esimerkiksi kaunokirjalliset ja selittävät kirjalliset ja suulliset esitykset sekä taidekäsityön tuotteet.

Teoksella tekijänoikeudellisessa merkityksessä tarkoitetaan henkisen luomistyön tuotetta. Kirjallinen tai taiteellinen tuote on tekijänoikeudella suojattu, jos sitä voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Teoskynnyksen katsotaan yleensä ylittyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Teoskynnyksen ylittyminen harkitaan tapauskohtaisesti.

Oikeuskirjallisuudessa Pirkko-Liisa Haarmann (Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005 ss. 69-70) on todennut, että teoksen sisällöllä tai tarkoituksella ei ole merkitystä mahdollista tekijänoikeussuojaa arvioitaessa. Tapaus tapaukselta on ratkaistava, onko jonkin kirjallisen tuotteen tekijä todella itse luonut teoksensa vai onko hän siinä määrin seurannut esikuvia tai annettuja ohjeita, että itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimus jää täyttymättä.

Käyttötaiteen osalta teoskynnystä on oikeuskäytännössä ja kirjallisuudessa pidetty korkeana lähinnä kilpailun rajoittamisen estämiseen liittyvistä syistä (Haarmann s. 87). Käyttötaiteen luomisessa ei pelkästään ole kyse tekijän omaperäisestä ja itsenäisestä luomistyöstä, vaan sillä pyritään vastaamaan myös johonkin käytännölliseen tarpeeseen.

Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.

Vakiintuneen näkemyksen mukaan ideat, aiheet, periaatteet, tekotapa yms. jäävät tekijänoikeussuojan ulkopuolelle. Tekijänoikeus ei estä esimerkiksi kahta henkilöä kirjoittamasta kirjaa samasta aiheesta. Tekijänoikeus suojaa ainoastaan sitä omaperäistä ilmenemismuotoa, joka tietylle aiheelle, ideoille ym. on kirjallisessa tai taiteellisessa teoksessa annettu. Vaikka tekotapa tai toteutus olisivat korkeatasoisia ja taidokkaita, eivät ne vielä yksin aikaansaa tekijänoikeussuojaa.

Tekijänoikeuden sisällöstä säädetään TekijäL 2 ja 3 §:ssä. Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään 2 §:ssä. TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännökseenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. TekijäL 2 §:n 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin, kun se välitetään yleisölle johtimitse tai johtimitta, esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti teknistä apuvälinettä käyttämättä.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. TekijäL 3 §:n 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Tekijän nimi ilmoitetaan ilmoittamalla hänen nimensä, nimimerkinsä tai salanimensä. Tekijän nimen ilmoittamisvelvollisuus on sidottu hyvän tavan mukaisuuteen. Kaikissa tilanteissa (esimerkiksi jumalanpalveluksissa tai hautajaisissa esitettävä musiikki) tekijän nimen ilmoittaminen ei ole tapana. TekijäL 3 §:n 2 momentissa kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla ja teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Sillä, joka yhdistämällä teoksia tai teosten osia on aikaansaanut kirjallisen tai taiteellisen kokoomateoksen, on siihen tekijänoikeus, mutta hänen oikeutensa ei rajoita oikeutta ensiksi mainittuihin teoksiin (TekijäL 5 §).

Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuodesta.

Tekijänoikeusneuvoston aikaisempia lausuntoja

Lausunnossa TN 1995:2 katsottiin vaakunamallipiirroksen osalta, että heraldiikassa on tietyt säännöt, joita on noudatettava. Tästä seuraa, että vaakunassa on elementtejä, jotka määräytyvät muun kuin tekijän luovuuden ja omaperäisyyden perusteella. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että lausuntopyynnön kohteen ollut vaakunamallipiirros ei ollut siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, etteikö joku muukin kuin sen tekijä olisi voinut päätyä samanlaiseen lopputulokseen saman toimeksiannon perusteella, eikä se kuulu tekijänoikeuslain suojan piiriin.

Käyttötaitteen osalta tekijänoikeusneuvosto on linjannut useissa ratkaisuisaan, että esineen luonne käyttötaitteena ei sinänsä ratkaise teostasoa vaan se, onko käyttötarkoitus sanellut muotoilun (TN 2007:7, käyttötarkoitukseen liittynyt rakenteellinen idea TN 2007:11).

Tekijänoikeusneuvostolle toimitetun aineiston yksityiskohtainen arviointi

Materiaaliin kuuluu kaikkiaan 35 valokuvaa erilaisista kirkkotekstiileistä kahdeksasta eri kirkosta.

Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut kirkkotekstiilien tekijänoikeussuojaa hakijan toimittamien valokuvien perusteella. Kyseessä ovat nk. sakraaliteokset, joilla luodaan kirkollisten toimitusten edellyttämä sakraalitila taideteosten avulla. Tekijänoikeusneuvosto on arvioinnissaan pyrkinyt huomioimaan, että kyseessä ovat teokset, jotka on tarkoitus nähdä ja kokea paikan päällä eikä valokuvien välityksellä. Tällainen arviointi ei

kuitenkaan ole yhtä perusteellista ja monipuolista kuin kirkkotekstiilien arvioiminen paikan päällä.

Tekijänoikeusneuvosto on arvioinnissaan huomionut, että kirkkotekstiilien värit ja symbolit ovat ennalta määrättyjä ja niiden käyttö on säädelty kirkollisessa käytännössä kirkkovuoden tapahtumien ja jaksojen perusteella.

Inkoon kirkko: valokuvat 1-5

Valokuva 1: Kirjaliina

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että valokuvassa esitetyn kirjaliinan hallitsevina elementteinä ovat perusmuodot ympyrä ja risti, sekä kaksi vehnän tähkää varsineen. Symboleita voidaan pitää asiayhteydessään tavanomaisina.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kirjaliina on, esimerkiksi sommittelu ja värisävyjen käyttö huomioiden, kuitenkin siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, että sitä on pidettävä käsityötaiteen teoksena tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Valokuvat 2-5: Altarivaate

Altarivaate koostuu kolmesta osasta, vehnäntähkistä varsineen, violetista alueesta ilman kuvamotiivia, sekä tummemmasta alueesta, jossa on kuvattu purjevene.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että alttariliina on, esimerkiksi sommittelu ja värisävyjen käyttö huomioiden, siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, että sitä on pidettävä käsityötaiteen teoksena tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Kokonaisuus

Hakija viittaa siihen, että tekstiilit yhdessä arkkitehtuurin kanssa muodostavat arvokkaan kokonaistaideteoksen. Tämän arvioiminen kuvamateriaalin perusteella ei ole mahdollista.

Rekolan kirkko (Vantaa): valokuvat 6-7

Valokuva 6-7: Alttariliina

Symbolin käsittely on tavanomaisesta poikkeavaa. Vilja-aiheesta on työstetty itsenäinen ja omaperäinen ilmaisutapa. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että valokuvassa esitetty alttariliina on kokonaisvaikutelmaltaan siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, että sitä on pidettävä käsityötaiteen teoksena tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Korson-Ristirajan kirkko (Vantaa): valokuvat 8-12

Valokuvat 8-10: Altteri- ja kirjaliinat

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kyseisissä valokuvissa olevat alttariliina ja kirjaliinat ovat, esimerkiksi niiden erikoislaatuudesta kudontatyöstä johtuen, siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä, että niitä on pidettävä käsityötaiteen teoksina tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Valokuvat 11-12: Alttariliina

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kyseisissä valokuvissa esitetty alttariliina on, esimerkiksi sen erikoislaatuudesta kudontatyöstä johtuen, siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, että sitä on pidettävä käsityötaiteen teoksena tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Kokonaisuus

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että teksteistä muodostuva kokonaisuus valokuvassa 8 ei ole tekijänoikeuslaissa tarkoitettu kokoomateos.

Pyhän Laurin kirkko (Vantaa): valokuvat 13-18

Valokuva 13: Messukasukka ja stoola

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kuvassa olevat messukasukka ja stoola ovat siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä, että niitä on pidettävä käsityötaiteen teoksina tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Valokuvat 14-18: Kalkkiliinan yksityiskohtia

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kyseiset kalkkiliinat ovat siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä, että niitä on pidettävä käsityötaiteen teoksina tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla. Tekijänoikeus ei koske luonnontaietta (TN 2007:5).

Kokonaisuus

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kyseisen valokuvamateriaalin pohjalta ei voida arvioida muodostuvan kokonaisuuden teostasoa.

Auroran kirkko (Espoo): valokuvat 19-21

Valokuvat 19-21: Alttarivaate

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että valokuvissa esitetty kirjaliina on siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, että sitä on pidettävä käsityötaiteen teoksena tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Tuiran kirkko (Oulu): valokuvat 22-26

Valokuvat 22-26: Kirjaliina, alttarivaate, kasukka

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että valokuvissa esitetyt kirjaliina, alttarivaate ja kasukka ovat siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä, että niitä on pidettävä käsityötaiteen teoksina tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Kokonaisuus

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kyseisen valokuvamateriaalin pohjalta ei voida arvioida muodostuvan kokonaisuuden teostasoa.

Pyhän Henrikin kirkko (Turku): valokuvat 27-29

Valokuva 27: Kirkkotekstiilisarja

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että valokuvassa esitetty tekstiilisarja ei ole tekijänoikeuslaissa tarkoitettu kokoomateos.

Valokuva 28: Valkoisen kasukan aurinkokuvio

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että valokuvassa esitetty kasukan aurinkokuvio ei ole pidettävä siinä määrin itsenäisenä ja omaperäisenä, että se olisi käsityötaiteen teos tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Valokuva 29: Alttariliina

Alttariliinassa hyödynnetään tavanomaisesta kirkollisesta symboliikasta poiketen kuva-aiheena lasten kasvoja. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että valokuvassa esitetty alttariliina on kokonaisvaikutelmaltaan siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, että sitä on pidettävä käsityötaiteen teoksena tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Laajasalon kirkko (Helsinki): valokuvat 30-35

Valokuva 30: kasukka ja stoola

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että valokuvassa esitetyt kasukka ja stoola eivät ole siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä, niiden ilmeisen taitavasta kudontatyötä huolimatta, että niitä olisi pidettävä käsityötaiteen teoksena tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Valokuvat 31-32: Kirjaliina

Kirjaliinassa esitettävät muodot eivät nojaudu tavanomaiseen kirkolliseen symboliikkaan. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että valokuvassa esitetty kirjaliina on kokonaisvaikutelmaltaan siinä määrin itsenäinen ja omaperäinen, että sitä on pidettävä käsityötaiteen teoksena tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Valokuvat 33-35: Kaksi alttarivaatetta

Alttarivaatteissa esitettävät muodot eivät nojaudu tavanomaiseen kirkolliseen symboliikkaan. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että valokuvissa esitetyt alttarivaatteet ovat kokonaisvaikutelmiltaan siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä, että niitä on pidettävä käsityötaiteen teoksena tekijänoikeuslain tarkoittamalla tavalla.

Kokonaisuus:

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että esitettyjen valokuvien perusteella ei ole mahdollista arvioida kokonaisuuden teostasoa.

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

1. Onko tiettyyn kirkkoon suunniteltu, kirkkotekstiilien uniikki sarjakokonaisuus tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos?

Tekijänoikeusneuvoston käsitykset voidaan tiivistää seuraavasti: Korson-Ristirajan kirkon ja Pyhän Henrikin kirkon sarjakokonaisuutta ei ole pidettävä tekijänoikeuslaissa tarkoitettuna kokoomateoksena. Inkon kirkon, Pyhän Laurin kirkon, Tuiran kirkon ja Laajasalon kirkon osalta arvio ei esitetyn materiaalin pohjalta ole mahdollista. Rekolan kirkon samoin kuin Auroran kirkon osalta on esitetty ainoastaan yksi alttarivaate.

2. Jos vastoin hakijan käsitystä sarjakokonaisuus ei olisi tekijänoikeuslaissa tarkoitettu teos, ovatko sarjan yksittäiset osat tekijänoikeuslaissa tarkoitettuja teoksia?

Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut, että Inkon kirkon kirjaliina (valokuva 1), alttarivaate (valokuvat 2-5), Rekolan kirkon alttariliina (valokuvat 6-7), Korson-Ristirajan kirkon alttari- ja kirjaliinat (valokuvat 8-12), Pyhän Laurin kirkon messukasukka ja stoola sekä kalkkiliinat (valokuvat 13-18), Auroran kirkon alttarivaate (valokuvat 19-21), Tuiran kirkon kirjaliina, alttarivaate ja kasukka (valokuvat 22-26), Pyhän Henrikin kirkon alttariliina (valokuva 29) samoin kuin Laajasalon kirkon kirjaliina ja kaksi alttarivaatetta (valokuvat 31-35) ovat tekijänoikeuslaissa tarkoitettuja käsityötaiteen teoksia.

Tekijänoikeusneuvosto toistaa sivuilla 4-5 esitetyn varauksen yksinomaan valokuvamateriaaliin perustuvan arvion perusteellisuudesta ja monipuolisuudesta.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Mikko Huuskonen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Arto Alaspää, Martti Heikkilä, Tuula Hämäläinen, Teemu Kalliala, Satu Kangas, Päivi Liedes, Kirsi-Marja Okkonen, Tytti Peltonen, Pekka Pulkkinen, Maria E. Rehbinder, Katariina Sorvari, Markku Uotila ja Martti Virtanen.